

De eerste 1000 dagen: een onmogelijkheid voor gezinnen?

MAUD BLONDÉ is beleidsmedewerker bij CKG Kapoentje, een Centrum voor Kind en Gezinsondersteuning. Blondé stelt in deze bijdrage dat er een contrast is tussen het publieke discours rond het belang van de eerste 1000 dagen en het gevoerde beleid. De lat voor gezinnen ligt zeer hoog, maar de nodige maatschappelijke investeringen blijven uit. De combinatie van deze twee factoren creëert een waarneembaar spanningsveld voor ouders en kinderen.

‘**D**e eerste 1000 dagen’ zijn alomtegenwoordig. Gezinnen met jonge kinderen staan hoog op de agenda van zowel (sociale) media, commerciële merken als beleidsmakers. Het uitgangspunt is simpel: de eerste levensjaren zijn bepalend voor de ontwikkelingskansen van jonge kinderen, ook in hun verdere levensloop. Inzet op de vroege ontwikkeling vermijdt toekomstige problemen én verlaagt maatschappelijke kosten.

De voorbije bestuursperiodes vertaalde deze visie zich voelbaar in het brede jeugdhulp- en opvoedingsondersteunend landschap. Concepten en methodieken zoals ‘Zorggarantie voor het Jonge Kind’, ‘Vroeg en Nabij’, ‘Infant Mental Health’, ‘Perinatale coaching’ ... zijn ondertussen al niet meer weg te denken. Preventie en vroegdetectie zijn de kernbegrippen van menig subsidiedossier in de sociale sector.

Binnen onze werking zetten wij ook in op de eerste 1000 dagen en zoeken we gericht naar extra financiële ondersteuning. Als Centrum voor Kind- en Gezinsondersteuning bieden we begeleiding, training en opvang aan (aanstaande) gezinnen met kinderen onder de twaalf. Omdat wij rechtstreeks toegankelijk en vrijwillig werken, is CKG Kapoentje vaak de eerste stap binnen de hulpverlening voor jonge gezinnen in de regio. Onze CKG-werking is ook verworpen tot een locatie Huis van het Kind waar onder andere Spel en Ontmoeting, een

Opvoedingswinkel, een inclusieve kinderopvang en babytheek te vinden zijn. We werken van het preventieve tot het curatieve, met een grote nadruk op gezinnen met baby's en peuters.

Als sociale organisatie, professional of burger kan je uiteraard alleen tevreden zijn dat het welzijn van jonge kinderen prominent in de kijker staat. Oog voor de context waarin kinderen opgroeien is broodnodig, net als maatschappelijke en politieke goodwill voor het financieren van hulp. Opvallend is echter dat de wetenschappelijke basis van de visie op de eerste 1000 dagen zich op heel diverse, soms tegenstrijdige, manieren uit in publieke opinie, maatschappelijke verwachtingen en uit te voeren beleid.

Het is daarom altijd raadzaam om waakzaam te blijven voor de onuitgesproken verwachtingen en potentiële tegenstrijdigheden die achter het concept schuilen. De volgende vragen werpen zich op: Wat is de reële impact van een breed gedragen visie op wat het leven van een jong kind hoort te zijn? Hoe wordt deze visie ervaren door gezinnen? Hoe vertaalt het concept zich naar het beleid over kwetsbare kinderen en gezinnen? En hoe beïnvloedt het op haar beurt de leefwereld van gezinnen?

De omgeving als doorslaggevende factor

Laat het ons eerst over het uitgangspunt van de eerste 1000 dagen hebben. De onderliggende veronderstelling is dat de omgeving van jonge kinderen hun toekomstige levensloop sterk bepaalt (Kind en Gezin, z.d.). Het vermijden van psychosociale problemen en andere stressoren voor en tijdens de zwangerschap moet de best mogelijke levenswandel garanderen voor het ongeborn kind. Vanaf de geboorte is de inzet zowaar nog groter (omdat er dan heel wat meer kan worden ondernomen).

Ouders, zorgfiguren en professionals worden online en offline overspoeld met informatie en opvoedingsadvies gericht op het belang van de eerste levensjaren. Emotieregulatie, mild ouderschap en verbinding staan vandaag centraal. De rode draad hierbij is een visie op opvoeding waarbij de focus niet ligt op het bijsturen van gedrag van kinderen, maar in de eerste plaats op de 'detec-

tie' van de emoties en noden die 'eronder' liggen. Hiermee verbonden zijn de thema's hechting en trauma ook sterk aanwezig in het discours rond de eerste 1000 dagen, vooral op sociale media en met een focus op eerder 'modale' gezinnen.

Nieuw is de focus op deze thematieken in mainstream opvoedingsadvies. Hechting komt onder andere sterk naar boven binnen de context van jonge baby's in de kinderopvang. Bij trauma is er oog voor de impact van ingrijpende gebeurtenissen op de emoties en later het gedrag van kinderen: moeilijke zwangerschappen, ziekenhuisopnames, echtscheidingen ... Wanneer deze informatie genuanceerd geproduceerd en geconsumeerd wordt, kan het een verrijking zijn voor ouders. In de praktijk van het opvoeden van kinderen, maar ook het ondersteunen van gezinnen valt nuance, debat en voortschrijdend inzicht in de productie en 'consumptie' (dus gebruik) van deze kennis echter vaak weg. Bij veel jonge ouders en vooral moeders leeft bijgevolg het gevoel dat ze voortdurend emotioneel en fysiek beschikbaar moeten zijn voor hun kind. Wanneer ze dit niet doen, zijn ze namelijk slecht afgestemd op hun kind en sluipen problemen om de hoek.

Hoe waardevol het basisidee van de eerste 1000 dagen ook mag zijn, er schuilt een 'maakbaar of kraakbaar' mensbeeld achter: jouw omgeving is een doorslaggevende factor voor jouw toekomst. Maar in een samenleving waarin ouders er steeds meer alleen voor staan en de grootste verantwoordelijkheid voor opvoeden (ervaren te) dragen, valt de betekenis van 'de opvoedingsomgeving' al snel samen met dat van 'het gezin'. De eerste 1000 dagen versterkt zo de individuele verantwoordelijkheid voor en van ouders. Het risico is bijgevolg dat een concept, gestoeld op het minimaliseren van stressoren, in haar publieke ingang net meer stress veroorzaakt bij jonge gezinnen.

Een dorp rondom kinderen bouw je niet alleen

Ergens onderweg is een perfectionisme geslopen in de wijze waarop het (ouder)publiek nadenkt over de eerste 1000 dagen. Het normale bezig zijn met je kinderen lijkt niet langer voldoende te zijn. De noties van haalbaar ouderschap en goed genoeg ouderschap worden terecht steeds vaker aangehaald

als ‘counter-narratief’. Goed genoeg ouderschap oppert dat er geen ‘juiste’ manier van opvoeden bestaat en biedt tegenwind aan het idee van de perfecte ouder.

Dit counter-narratief is belangrijk, want onderzoek toont aan dat 8% van de Belgische ouders ouderlijke burn-out ervaren, wereldwijd een van de hoogste percentages (Roskam et al., 2021). De belangrijkste determinant in het ontwikkelen van deze burn-out blijkt de mate waarin een samenleving geïndividualiseerd is. Ouders kunnen in hun eentje moeilijk voldoen aan alle, vaak tegenstrijdige, verwachtingen die vroeger door een ‘dorp’ – het sociale weefsel rondom mensen – werden ingevuld. Zo moeten gezinnen onder andere continue beschikbaarheid, een beperkt aantal zorgfiguren, financiële welvaart, een groot sociaal netwerk, voldoende (ontwikkeling stimulerende) prikkels, gezonde voeding, rust en voorspelbaarheid, zelfzorg, maar ook continue afstemming met elkaar weten te rijmen. Heel wat ballen om in de lucht te houden.

Ouders zitten daarbij geklemd tussen de individuele noden van hun gezin en de maatschappelijke structuren die deze noden al dan niet mogelijk maken. Gevoelens van schuld en tekortschieten, blijken een inherent deel uit te maken van het moderne moederschap (Gubbels, 2019). Dit is uiteraard niet alleen te wijten aan de eerste 1000 dagen, maar het toont wel een maatschappelijke tendens aan. De vraag werpt zich op: Wanneer al een merkbare druk waarneembaar is op ouders die een modeltraject volgen, wat is het effect van het ideaalbeeld op gezinnen en kinderen die buiten deze norm vallen? Als het normale niet meer voldoet, welke hoop is er dan voor het ‘abnormale’, het andere, het kwetsbare? En wanneer ouders de toekomst van hun kind bepalen, is het dan omgekeerd hun schuld als die minder rooskleurig is dan verwacht?

De eerste 1000 dagen als armoedebeleid

Het concept van de eerste 1000 dagen werd de afgelopen jaren vooral als antwoord op een steeds complexer wordende armoedeproblematiek in Vlaanderen geïntroduceerd. Niet onterecht, want de risicofactoren waar men kinderen voor wil behoeden, doen zich één voor één in hogere mate voor in sociaal kwetsbare gezinnen. Denk hierbij aan gezondheidsproblemen, taal-

en schoolachterstand of psychische problemen. De startpositie van kinderen in Vlaanderen is verre van gelijk. Herkomst, gezinssamenstelling, opleidingsniveau van ouders en arbeidssituatie zijn een indicator voor toekomstige socio-economische uitdagingen. Kinderen binnen de jeugdhulp kunnen doorgaans heel wat risicofactoren afvinken.

De voorbije beleidsperiodes slaat men steeds meer de weg in van gelijke kansen, preventie en detectie om deze maatschappelijke problemen op te lossen. Laagdrempelige toeleiding van gezinnen naar onder andere kinderopvang, gezinsondersteunend aanbod of rechtenverkenning moet de negatieve gevolgen van het opgroeien in een kwetsbare context counteren. Beter voorkomen dan genezen.

Preventie luidt in deze interpretatie van het concept effectiever, efficiënter en vooral goedkoper dan curatie te zijn. Vanuit een proportioneel universalistische blik tracht men ervoor te zorgen dat het preventief aanbod zeker toegankelijk is voor de meest kwetsbare gezinnen. Concreet zien we dit onder andere in de uitrol van de Huizen van het Kind, de conceptnota Vroeg en Nabij, de opstart van perinatale netwerken en de mentale zorgpaden gekoppeld aan materniteiten en geestelijke gezondheidszorg. Door snel en laagdrempelig aanwezig te zijn in gezinnen, wil men potentiële risicofactoren opsporen en voorkomen. Dit wordt gekoppeld aan vlotte doorverwijzing naar noodzakelijke ondersteuning. Binnen de jeugdhulp zien we een soortgelijke insteek, waarbij het belang van een positieve en veilige leefomgeving voor baby's en peuters terecht prioriteit krijgt. Jonge kinderen in onveilige situaties moeten zo snel mogelijk en met zo weinig mogelijk breuklijnen hulp krijgen.

De valkuilen van een preventieve focus

Op het eerste gezicht valt weinig in te brengen tegen het uitrollen van een preventief vangnet rond jonge gezinnen met een extra focus op de meest kwetsbaren. Het schoentje knelt echter op verschillende plaatsen. Ten eerste is sociale ongelijkheid en meer specifiek armoede een complex en structureel maatschappelijk probleem. Wanneer gezinnen niet in hun basisbehoeften kunnen voldoen, gaat alle mentale ruimte naar overleven. Hoewel er een

grote focus op rechtenverkenning binnen de sector ligt, toont de realiteit aan dat een grote groep gezinnen onder voortdurende financiële spanning staat. Steeds meer werkende alleenstaande ouders komen niet rond (Guio & Van Lancker, 2023). Deze voortdurende stress op het gezinssysteem ondergraaft het succes van heel wat preventieve interventies. Het creëren van rust voor een peuter met een vermoeden van ASS is zeer moeilijk wanneer het gezin op een piepkleine studio woont. Zonder structurele ingrepen op vlak van besteedbaar inkomen en huisvesting lijkt het kader van de eerste 1000 dagen gedoemd om louter aan symptoombestrijding te doen.

Ten tweede is preventie prachtig, tot er nood is aan een vervolgaanbod. De wachtlijsten binnen jeugdhulp, geestelijke gezondheidszorg, revalidatiecentra, (gezins)diagnostiek, buitengewoon onderwijs ... zijn niet meer te overzien. We spreken in het beste geval over maanden wachten, in het slechtste geval over jaren. Gezinnen die de middelen niet hebben voor private psychologen, psychiaters, logopedisten of kinesisten krijgen minder snel gepaste hulp dan ouders die dit wel kunnen betalen. Kinderopvang is steeds moeilijker toegankelijk voor wie niet werkt en de wachtlijsten swingen op veel plaatsen de pan uit. De toegang tot begeleiding of opvang binnen de jeugdhulp is zowaar nog dramatischer. Wachtlijsten voor probleemgebonden begeleiding zijn vaak langer dan een jaar. Er zijn ontelbare voorbeelden van peuters die er meerdere voorzieningen, crisisbedden en pleegplaatsingen op hebben zitten omdat er geen aangepast aanbod voorhanden is.

Denk aan baby Luna, die bij ons terechtkwam in een kortdurende crisisplaatsing. Haar ouders waren psychisch niet stabiel en weigerden alle hulp. Hoewel ons residentieel aanbod maximum zes weken bedraagt, bleef Luna drie jaar. Een pleeggezin vonden we nooit. Uiteindelijk kreeg Luna een plekje in een voorziening met een langdurig aanbod. Ondertussen was ze een kleuter die de enige thuis die ze ooit kende moest achterlaten. Luna is helaas de regel in de jeugdhulp, niet de uitzondering. Dan hebben we het nog niet over de druk op kwaliteit binnen de sociale sector, veroorzaakt door steeds nijpendere personeelstekorten.

De wachtlijsten binnen hulpverlening zorgen op hun beurt voor een grote druk op het preventief landschap: doorverwijzing moet zo snel mogelijk of

komt te laat. Kinderen uit kwetsbare milieus met zorgnoden spenderen vaak een groot stuk van de eerste 1000 dagen met wachten op hulp. Gezinnen die het meeste nood hebben aan toegankelijke hulp- en dienstverlening ervaren de grootste drempels om er gebruik van te maken. Zonder structurele aanpassingen in curatie zijn preventie en vroegdetectie potentieel dode letters.

Denk hierbij aan Ahmed, bij wie de kinderopvang opmerkt dat hij vertraagd ontwikkelt. Voor de ouders is dit een moeilijk aanvaardingsproces. Na enkele maanden gaan beide ouders akkoord met een aanmelding bij een revalidatiecentrum. De wachtlijst voor screening is meer dan acht maanden. Ahmed bereikt hierdoor de schoolgaande leeftijd voor er een gepast zorgplan is. De ouders kunnen privé-screening en het nodige arsenaal aan therapie niet betalen, waardoor cruciale maanden aan gerichte ondersteuning zijn voorbijgegaan. Enkele weken na de start op school krijgt de kinderopvang melding dat Ahmed niet schoolrijp is. Hij komt op vraag van school in de namiddag terug naar de kinderopvang tot revalidatie mogelijk is, want de school kan deze zorg niet bieden.

Ten derde dienen we waakzaam te zijn over de mogelijke stigma's die de eerste 1000 dagen binnen deze interpretatie veroorzaakt over kinderen en hun ouders. Zoals eerder gesteld ligt de verantwoordelijkheid van opvoeden in onze samenleving bij het gezin. Wanneer de maatschappij schijnbaar alle kansen aanreikt, dan rest het ouders alleen maar om ze te grijpen. Ouders hebben uiteraard agency en impact, maar we lopen het risico om structurele maatschappelijke problemen te vereenzelvigen met een individueel schuldmodel.

In de praktijk zijn de grenzen van heel wat systemen namelijk duidelijk voelbaar, waardoor de geboden kansen wegvallen. Het uitgangspunt van veel goedbedoeld beleid is nog maar al te vaak een tweeverdienersgezin met een sterk sociaal netwerk. Neem bijvoorbeeld de toegang tot de arbeidsmarkt en bijhorende activeringsstrategieën. Als alleenstaande ouder zonder sociaal netwerk vallen heel wat potentiële jobs uit de boot. Onze kinderopvang is niet afgestemd op gezinnen met wisselende of afwijkende arbeidssituaties zoals ploegensystemen of weekendwerk. Goedkopere regio's om te wonen zijn daarboven vaak slecht toegankelijk met het openbaar vervoer. Als ouders al kinderopvang en werk vinden, moeten beiden nog te bereiken zijn.

De logische keuze voor gezinnen in dergelijke situaties is daarom niet altijd de optie die we als maatschappij voor ogen zien: thuisblijven in plaats van werken. De retoriek over deze ouders is bijgevolg al snel eentje van een gebrek aan wil en probleeminzicht. De geboden oplossingen zijn zeer dwingend van aard. Denk hierbij aan de voorstellen van diverse politici rond verplichte kinderopvang. De ervaring leert echter dat gezinnen op dergelijke momenten geen stok achter de deur, maar een hart onder de riem nodig hebben.

Ten vierde werpt de vraag zich op wat het lot is van kinderen die niet volgens het ideaalbeeld kunnen ontwikkelen. Wat rest er hen na de eerste 1000 dagen? In de publieke opinie kan het gevoerde discours de illusie scheppen dat ondersteuning na de cruciale eerste levensjaren tevergeefs is. De mogelijke schade die kinderen oplopen tijdens deze fase lijkt onomkeerbaar. Dit creëert mogelijk een erg pessimistisch beeld op de verdere mogelijke levensloop en ontwikkelingskansen van kinderen. Wanneer we deze redenering koppelen aan een steeds meer doorgedreven vermaatschappelijking van de zorg, ontstaat een gevaarlijk spanningsveld. Zal er nog goodwill zijn voor deze gezinnen en kinderen? Vinden we ooit toch nog een pleeggezin voor Luna?

Afsluitende gedachte: de daad bij het woord voegen

Concluderend ligt de uitdaging van de eerste 1000 dagen in het feit dat haar ideaalbeeld zeer ver weg staat van de diverse leefwerelden van heel wat (kwetsbare) kinderen en gezinnen. Het mainstream discours over het concept heeft een reële impact op het verwachtingspatroon van ouders. De realiteit van gezinnen is altijd onvolmaakt en bevat per definitie stressoren. De balans voor ouders met jonge kinderen is zoek, met duidelijke burn-outcijfers als gevolg. Het hulpaanbod ligt er schijnbaar om te grijpen, waardoor uitdagingen in de opvoeding als een persoonlijk falen worden gezien. De verantwoordelijkheid op de schouders van jonge gezinnen is enorm. Er is nood aan meer nuance in het debat. Goed genoeg ouderschap is meer dan voldoende.

Het ideaalbeeld vertaalt zich daarenboven onvoldoende in concrete maatschappelijke investeringen om de structurele problemen in de leefwerelden van gezinnen aan te pakken. Er zijn uiteraard positieve investeringen gebeurd,

in de Huizen van het Kind, (perinatale) mentale gezondheid, wijkgezondheidscentra ... Er ontbreken echter een paar cruciale schakels. Beleid gericht op het stimuleren van een sterker sociaal weefsel blijft fragmentarisch. Het bestaande armoedebeleid is onvoldoende transversaal en heeft blinde vlekken voor systeemproblemen en drempels.

Zo is bijvoorbeeld het *housing first* idee door de huidige Vlaamse regering volledig losgelaten. De kinderopvang is onvoldoende toereikend voor de noden van gezinnen. De nieuwe voorrangregels binnen kinderopvang en sociale huisvesting zijn gedoemd om vicieuze cirkels te creëren: je hebt een job nodig voor kinderopvang en huisvesting, maar hoe vind je duurzaam werk zonder een dak boven je hoofd en opvang voor je kinderen? Investerings in curatief aanbod binnen jeugdhulp en geestelijke gezondheidszorg blijken in de realiteit een druppel op een hete plaat.

Het contrast tussen het gevoerde beleid en het publieke discours rond het belang van de eerste 1000 dagen creëert frictie. De combinatie van deze twee spanningsvelden leidt potentieel tot stress en schuldgevoel bij alle ouders. Veel gezinnen streven het onmogelijke na. De inzet van de eerste 1000 dagen als preventief armoedebeleid riskeert ook een verdere stigmatisering van een zeer kwetsbare groep. In het slechtste geval veroorzaakt het zelfs een defaitistische houding naar kinderen waarvoor de eerste 1000 dagen allesbehalve een positieve ervaring waren.

Over de auteur

Maud Blondé is beleidsmedewerker bij CKG Kapoentje. Ze is eindverantwoordelijke voor sociaal-inclusieve kinderopvang 'D'n Opvang'.

E-mail: maud.blonde@ckgkapoentje.be

Literatuur

Gubbels, M. (2019). *Een experimentele pilotstudie bij moeders in Vlaanderen naar de invloed van normen van 'intensief moederschap' op de gevoelens van moeders.*

[Masterproef in Gender en Diversiteit, Universiteit Gent. Faculteit Letteren en Wijsbegeerte]. RUG01-002782250_2019_0001_AC.pdf (ugent.be)

Guio, A.-C., & Van Lancker, W. (2023). *Deprivatie bij kinderen in België en zijn gewesten: wat zeggen de nieuwe data?* Koning Boudewijnstichting.

Kind en Gezin (z.d.). *De eerste 1000 dagen*. Kind en Gezin. <https://www.kindengezin.be/nl/professionelen/over/de-eerste-1000-dagen>

Roskam, I., Aguiar, J., Akgun, E., Arikan, G., Artavia, M., Avalosse, H., Aunola, K., Bader, M., Bahati, C., Barham, E. J., Besson, E., Beyers, W., Boujut, E., Brianda, M. E., Brytek-Matera, A., Carbonneau, N., César, F., Chen, B.-B., Dorard, G., Dos Santos Elias, L. C., Dunsmuir, S., Egorova, N. ... Mikolajczak, M. (2021). Parental burnout around the globe: a 42-country study. *The Society for Affective Science*, 2(1), 58-79. <https://doi.org/10.1007/s42761-020-00028-4>